

Venäjän keskiluokan kapina

Laura Lyytikäinen &
Suvi Salmenniemi

Venäläiset esitetään usein poliittisesti apaattisina ja haluttomina osallistumaan kansalaisyhteiskunnan toimintaan. Venäjän nuorisoliikkeiden aktivistit kokevat nuorison kyynisyyden ja epäpoliittisuuden jopa suurempana ongelmana kuin valtiovallan harjoittaman sensuurin ja sorron. Myös tutkijat ovat esittäneet venäläisten vierastavan politiikkaa ja heidän on todettu osallistuvan kansalaisjärjestöjen toimintaan huomattavasti länsieurooppalaisia vähemmän. Vähäisen osallistumisen takana piilee osaltaan syvään juurtunut poliittisen voimattomuuden tunne: Levada-keskuksen tutkimuksen mukaan yli 80 % venäläisistä kokee, ettei heillä ole mitään mahdollisuuksia vaikuttaa federaatio-tason tai aluetason politiikkaan. Osallistumista on myös vaikeuttanut mielekkäiden kanavien löytäminen tyytymättömyyden esiin tuomiseksi.

Venäjän joulukuisista parlamenttivaaleista alkanut protestiaalto on kuitenkin yllättänyt monet ja saanut tarkistamaan arvioita venäläisten poliittisesta apaattisuudesta. Innokkaimmat kommentaattorit ovat puhuneet kansalaisyhteiskunnan ”heräämisestä” ohjatun demokratian

talviunen jälkeen. Mielenosoitukset ovatkin keränneet suurimmat osallistujamäärät sitten perestroikan ja 1990-luvun alun mielenilmausten. Tähän asti vallanpitäjiä kritisoiva poliittinen katuaktivismi on ollut pitkälti pienen joukon riskialtista toimintaa. Suurimmissa kaupungeissa, kuten Moskovassa ja Pietarissa, aktivistit ovat järjestäytyneet epävirallisten yhteiskunnallisten liikkeiden alle, jotka ovat joutuneet toistuvasti viranomaisten hampaisiin. Viime vuosien suurimpia hallituksen vastaisia mielenosoitusaaltoja ovat olleet niin sanotut Erimielisten marssit ja Strategia 31 -liike, jotka ovat keränneet joukkoihinsa Putinin vastustajia laajalla rintamalla kommunisteista liberaaleihin. Toinen Venäjä-kattojärjestön järjestämät Erimielisten marssit alkoivat joulukuussa 2006 Moskovassa, josta ne levisivät Pietariin ja muihin kaupunkeihin. Ensimmäisten kokoontumisten jälkeen viranomaiset estivät varsinaiset marssit ja liike kuivui kokoon muutamassa vuodessa. Vuonna 2009 kansallisbolševikit Eduard Limonovin johdolla aloittivat Strategia-31 -mielenosoitukset kuukauden 31. päivä Moskovan Triumfalnaja-aukiolla. Mielenosoitusten tarkoituksena on osoittaa, etteivät viranomaiset kunnioita kokoontumisen vapauden takaavaa perustuslain 31. artiklaa, sillä opposition mielenilmaukset on toistuvasti tukahdutettu, usein väkivaltaisesti. Aluksi kansallisbolševikkien kanssa yhteistyötä karttaneet liberaalitdemokraatit liittyivät pian liikkeeseen mukaan ja näin Boris Nemtsov ja Ljudmila Aleksejeva nousivat Limonovin rinnalle liikkeen

johtohahmoiksi. Protestiliikkeet eivät kuitenkaan ole saaneet suurta kannatusta eivätkä ne ole onnistuneet nostamaan vaihtoehtoista johtajaa Putinille. Liikkeiden mielenosoitukset on lähes aina hajotettu laittomina ja useita mielenosoittajia on pidätetty ilman sen suurempaa julkisuutta Internetin ulkopuolella. Tämä on onnistunut liikkeiden hajanaisuuden ja pienuuden vuoksi. Joulukuussa 2011 Putinin ja Medvedevin hallinto kuitenkin joutui antamaan periksi epäviralliselle oppositiolle ja myönsi luvat suurmielenosoituksille. Jopa valtion televisiokanavat ovat ensi kertaa raportoineet mielenosoituksista tuoden ne suuren yleisön tietoisuuteen.

Tässä esseessä tarkastelemme, miten venäläinen poliittinen oppositio on reagoinut joulukuisten duumanvaalien tulokseen sekä sitä seuranneeseen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja liikehdintään. Pohdimme tätä erityisesti moskovalaisen nuorisoliike Oboronan kautta, joka on 2000-luvun puolivälistä asti toiminut katutason protestiliikkeenä Putinin hallintoa vastaan, ja joka on monessa mielessä tyypillinen liberaalin demokraattisen opposition edustaja.¹ Keskustelemme myös siitä, missä määrin vaalien jälkeisiä protesteja voidaan lukea eriarvoisuuden politisoitumisena ja luokkapohjaisena protestina.

Kansalaistoiminta ja poliittinen oppositio

Venäläinen kansalaistoiminnan kenttä on käynyt läpi erilaisia kehitysvaiheita viimeisten 20 vuoden aikana. Kun perestroikan aikaan kansanjoukot marssivat keittiöistä kaduille vaatimaan uudistuksia, 1990-luvun kuluessa kansalaisliikehdintä siirtyi pitkälti kaduilta rekisteröityjen järjestöjen toimistoihin. Tästä seurasi paradoksaalinen tilanne: samaan aikaan kun järjestöjä perustettiin kiihtyvällä vauhdilla, usein ulkomaisten demokratiakehitystä edistävien toimijoiden tuella, kansalaistoimintaan osallistuvien aktivistien määrä laski. Monet uudet järjestöt jäivät jäsenmääriltään pieniksi eivätkä pystyneet keräämään taakseen laajoja kannatusjoukkoja.

Tämä kotimaisen kannattajakunnan pienuus osoittautui vahingolliseksi, kun valtiovallan ja kansalaisyhteiskunnan suhteita määriteltiin uudelleen Vladimir Putinin valtaannousun myötä. Valtio omaksui aktiivisemman roolin suhteessa kansalaisjärjestöihin ja pyrki saattamaan ne tiiviimpään valtion valvontaan muun muassa kiristämällä niiden toimintaa määrittelevää lainsäädäntöä. Vallitsevaksi toimintatavaksi vakiintui ”valikoiva kumppanuus”, jonka mukaisesti valtio on edistänyt yhteistyötä sellaisten järjestöjen kanssa, jotka se katsoo hyödyllisiksi ja jotka voivat toteuttaa sen valitsemaa poliittista linjaa. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat 2000-luvun jälkipuoliskolla aktivoituneet valtiovallalle suotuisat nuorisoliikkeet, kuten Naši-liike, sekä Putinin aloite Yleisvenäläisestä kansanrintamasta. Volgogradissa toukokuussa 2011 perustetussa Kansanrintamassa on mukana Putinia tukevia poliittisia puolueita, kansalaisjärjestöjä ja yksityishenkilöitä. Putin on vihjannut, että sen jäsenistöstä voidaan myös täydentää Yhtenäinen Venäjä -puolueen ehdokaslistoja. Sen sijaan monet yhteiskunnallisesti kriittiset järjestöt ovat joutuneet valtion silmäkuiksi ja niitä on toistuvasti syytetty epäisänmaallisiksi ja läntisten turvallisuuspalveluiden käytyreiksi. Näiden järjestöjen ahdinkoa on usein vielä pahentanut ulkomaisen kansalaisjärjestöille suunnatun tuen tyrehtyminen 2000-luvulla. Esimerkiksi monet feministiset järjestöt ovat käytännössä siirtyneet ”talvehtimaan” tai lopettaneet kokonaan toimintansa. Sen sijaan on syntynyt uusia Kremlin linjoja myötäileviä naisjärjestöjä, ja neuvostonaisten komitean työtä jatkava ja Putinia tukevaan kansanrintamaan kuuluva Venäjän naisten liitto on vahvistanut asemaansa.

2000-luvulla on kuitenkin syntynyt myös uudenlaista kansalaisliikehdintää, jonka muotoina eivät ole rekisteröidyt yhdistykset, vaan epäviralliset liikkeet. Näiden liikkeiden päätoimintamuotona ovat usein mielenosoitukset ja muu katutason poliittinen aktivismi. Toinen Venäjä ja Yhtenäinen Kansalaisrintama (OGF) toimivat aluksi kattojärjestöinä erilaisille poliittisille ryhmittymille vasemmalta oikealle, mutta niiden

toiminta on hiipunut vuonna 2008 perustetun Solidaarisuus-liikkeen myötä. Solidaarisuus perustettiin ”puhtaasti” demokraattiseksi liikkeeksi ja sen johtohahmoiksi ovat nousseet muun muassa Garri Kasparov (OGF), aiemmin Oikeistovoi-
mien liitossa toiminut Boris Nemtsov, Jabloko-
puolueen nuorisoryhmässä aiemmin toiminut Ilja
Jašin sekä ihmisoikeusaktivisti Lev Ponomarjov.
Toinen Venäjä -järjestössä aktiivisesti toimineet
kansallisbolševikit ja vasemmiston ryhmittyvät
jäivät liikkeen ulkopuolelle, mutta niiden oma
kattojärjestö Vasemmistorintama toimii katuta-
solla yhteistyössä Solidaarisuuden kanssa eri-
laisissa mielenosoitusten järjestelykomiteoissa.

Liberaali-demokraattinen nuorisoliike Obo-
rona on osa Solidaarisuuden alla toimivaa
poliittista oppositiota. Se perustettiin Ukrainan
”oranssin vallankumouksen” jälkeen vuonna
2005 ja sen toimintaa inspirointisen Neuvos-
toliiton alueen väri vallankumousten nuoriso-
liikkeiden toiminta. Liikkeen toiminta perustuu
Putin-Medvedev -hallinnon vastustamiseen ja
pyrkimykseen muuttaa maan suuntaa kohti länsi-
maista liberaalidemokraattista järjestelmää, joka
perustuu yksilönvapauksiin ja -oikeuksiin. Tämä
pieni, mutta ärhäkkä joukko nuoria aikuisia on
pitänyt yllä vallankumousta ja järjestänyt
aktiivisesti mielenilmauksia yhdessä muiden
oppositiotoimijoiden kanssa. Vaikka opposition
liikkeet kärsivät hajanaisuudesta eivätkä ole
suuren yleisön tiedossa, ovat ne kuitenkin onnis-
tuneet pysymään aktiiveina hyvin vihamielisessä
ympäristössä. Huolimatta siitä, että niiden toi-
minta on pienimuotoista ja mielenosoitukset ovat
parhaimmillaankin keränneet paikalle alle tuhat
osanottajaa, Putinin hallinto on kuitenkin ottanut
ne vakavasti ja käyttänyt paljon voimavaroja
mielenosoitusten hajottamiseen ja aktivistien
seurantaan.

Parlamentti- ja presidentinvaalit ovat oppo-
sitioliikkeille keskeisiä poliittisen kampanjoin-
nin aikoja, jolloin ne pyrkivät vaikuttamaan
politiikan suuntaan. Oboronan aktivistit olivat
innoissaan joulukuisten duumanvaalien jäl-
keisten mielenosoitusten mahdollisuuksista,
jotka herättivät heissä toivonkipinän ”värival-

lankumouksesta” Venäjällä. Nuorten mukaan
uudet vaalit vanhalla järjestelmällä ja vanhoilla
kasvoilla eivät riitä, vaan koko järjestelmä tulisi
muuttaa perusteellisesti ja Putin esikuntineen
pitäisi saada kokonaisuudessaan ulos Kremlistä.
Nuoret ottivat innolla osaa mielenosoituksiin
ja eräs Oboronan aktiivi kertoi toivovansa, että
tulevien presidentinvaalien jälkeen ihmiset
kokoontuisivat kaupungin keskeisille aukioille
ja leiriytyisivät sinne kunnes hallitus saadaan
kumoon. Näin tapahtui muun muassa Ukrainan
Oranssissa vallankumouksessa ja tekniikka on
tuttu myös Valloittakaa Wall Street-liikkeestä.

Joulukuussa 2011 Oborona ei kuitenkaan
onnistunut kokoamaan kokonaisvaltaista
kampanjaa presidentinvaaleihin liittyen. Heti
ensimmäisen duumanvaaleja seuranneen mie-
lenosoituksen jälkeen oboronalaiset ajautuivat
sisäisiin konflikteihin osallistumismuodoista.
Osa ryhmästä halusi tukea ”todellista” vasta-
rintaa kieltäytymällä kaikista kompromisseista
viranomaisten kanssa, kun taas toiset halusivat
vain marssia rauhanomaisesti viranomaisten
sallimilla marsseilla. Kiistan seurauksena radi-
kaalimpia toimia tukevat oboronalaiset jättivät
ryhmän ja alkoivat suunnitella uuden ryhmän
perustamista. Alkuperäinen Oborona jäi järjeste-
lemään toimintaansa uudessa tilanteessa ja näin
kummankin ryhmän resurssit suuntautuivat pois
presidentinvaalien kampanjoinnin valmistelusta.
Aktivistit osallistuivat helmikuun Putinin vastai-
siin mielenosoituksiin yksittäisinä henkilöinä ei-
vältä yhtenäisenä ryhmänä Oboronan lipun alla.

Tällaiset ryhmien sisäiset konfliktit ovat
tavanomaista arkea Venäjän hajanaisessa op-
positioliikkeessä. Tämä nähtiin myös helmi-
kuun mielenosoituksessa, jossa oppositio oli
jakautunut kolmelle eri marssille. Poliittisten
näkemyserojen lisäksi skismaa aiheuttavat hen-
kilökohtaiset kiistat, jotka juontavat juurensa
yksittäisten johtohahmojen välisiin valtataiste-
luihin. Jo neuvostoajoilta tutun johtajakultin on
esitetty jatkuvan vahvana nyky-Venäjän poli-
tiikassa, mutta vahva johtajakeskeisyys näkyy
yhtä lailla myös oppositiossa ja useissa kansa-
laisjärjestöissä. Usein liikkeiden johtohahmot,

kuten Solidaarisuus-liikkeen Boris Nemtsov tai kommunistisen puolueen Gennadi Zjuganov, määrittävät ryhmäänsä vahvemmin kuin niiden poliittiset ohjelmat. Internet-blogeistaan julkisuuteen ja protestien johtohahmoksi noussut Aleksei Navalnyi ei myöskään saa koko oppositiota taakseen. Hänen terävä vallanpitäjien kritiikkinsä puhuttelee opposition kannattajia laajalti, mutta toisaalta osalle liberaalia oppositiota hänen nationalismisympätiänsä ovat mahdollittomia sulattaa.

Viranomaiset käyttävät hyväkseen tätä opposition hajanaisuutta hajota ja hallitse -taktiikallaan. Viranomaiset pelaavat kokoontumisluvulla asettaen hakijoille ehtoja mielenosoitusten paikan ja osallistujien lukumäärien suhteen. Esimerkiksi viime joulukuussa alunperin Revoljutsija-aukiolle suunniteltu opposition mielenosoitus sai vasta viime hetkellä luvan kokoontua, mutta ainoastaan Bolodnaja-aukiolla. Tähän suostuminen aiheutti hämmennystä ja kinaa oppositioryhmittymien välillä. Viranomaiset ovat käyttäneet aiemmin samaa taktiikkaa Strategi-31 ja Erimielisten marssien yhteydessä. Esimerkiksi syksyllä 2010 Strategia 31-mielenosoitusta järjestettäessä pitkän linjan oppositioaktivisti Ljudmila Aleksejeva myöntyi rajoitettuun osallistujamäärään saadakseen pystyyn mielenilmauksen, kun taas kansalli-bolševikkien johtaja Eduard Limonov johti luvatonta, ”kompromissitonta” mielenilmausta aukion toisella laidalla lyhyen matkan päässä Aleksejevan kannattajista. Limonov ja monia hänen tukijoitaan pidätettiin, Aleksejevan mielenosoitus sujui rauhallisemmin. Osa oppositiosta näkee tärkeimpänä mielenilmausten mahdollisuuden, kun taas radikaalimmat liikkeet, kuten kansalli-bolševikit ja vasemmiston liikkeet, kokevat kompromissin opposition pahimpana vihollisena. Kuten eräs Oborona-liikkeestä lähtenyt ja Limonovin näkemystä tukeva aktivisti totesi, ”Oborona jakautui luvattoman mielenosoituksen kannattajiin ja jonkinlaisen tylsään tyhjäntoimittamiseen”.

Väkivalta ja vallankumous

Useimmat Oboronan kaltaiset liberaalit nuorisoliikkeet ovat sitoutuneet väkivallattoman vastustuksen käytäntöihin, mutta viime aikoina on noussut esiin huoli väkivaltaisten ryhmittymien keinoista, jotka saattaisivat pilata väkivallattomana alkaneen protestiliikkeen. Opposition sisällä on ollut jo aiemminkin skismaa nationalistis-anarkististen ryhmittymien ja liberaalien, maltillisten ryhmien välillä. Putinin hallinto pyrkii assosioimaan opposition toiminnan huliganismiin ja jopa terrorismiin, ja nationalistien ajoittain väkivaltaisiksi riistäytyvät toimintatavat edesauttavat tätä assosiaatiota. Oboronan aktivistit ovat pyrkineet edistämään itsehillintää aktivistijoukoissa, jotta protestit eivät muodostuisi väkivaltaisiksi ja antaisi hallinnolle mahdollisuutta tukahduttaa ne voimakkein.

Putinin hallinto on jossain määrin onnistunut luomaan oppositiosta kuvan vallankumouksellisina yhdistäen tähän muistot Venäjän aiempien vallankumousten verisyydestä sekä niiden johtamisesta sisällissotaan ja diktatuuriin. Viimeisimpien mielenosoitusten yhteydessä Putin on varoittanut kansaa yhtäältä vallankumouksen tuhoisuudesta viitaten Venäjän ja muiden maiden vallankumouksien väkivaltaa, sekä toisaalta lännen sotkeutumisesta suvereenien valtioiden toimintaan. Tämä ruokkii ajatusta siitä, että muutos Venäjällä on mahdollinen vain huononpaan suuntaan ja näin suostuttelee kansalaisia tukemaan vallitsevaa järjestystä. Putinin hallinto on myös kampanjoinut ”oransseja” vaikutteita vastaan aina Ukrainan vuoden 2004 tapahtumista lähtien ja esimerkiksi Putinia tukevan Naši-liikkeen synty oli vahvasti yhteydessä juuri tällaisten vaikutteiden estämiseen Venäjällä. Mahdollinen oranssi vallankumous huolestuttaa yhä vallanpitäjiä Venäjällä, sillä helmikuun 2012 Putinia tukeva mielenosoitus oli virallisesti suunnattu juuri tällaista vallankumousta vastaan.

Opposition sisällä on kuitenkin hyvin erilaisia näkemyksiä vallankumouksesta. Sanasotaa käydään siitä, tulisiko vallankumousretoriikkaa käyttää laisinkaan vai tulisiko pitäytyä vain

rehellisten vaalien vaatimisessa. Osa opposition toimijoista haluaa olla rehellisesti vallankumouksellisia, kun taas maltillisempi osa haluaa pysyä erossa tästä retorikasta. Osa liberaalien ryhmien nuorista aktivisteista uskoo kuitenkin vallankumouksen tapahtuvan lähiaikoina, mutta se minkä värinen – oranssi vai punainen – se olisi, on vielä monille mysteeri. Liberaalille,-demokraattiselle oppositiolle sosialistinen, eli punainen vallankumous, jota erinäiset vasemmiston ryhmät ja kansalli-bolševikit ajavat, olisi kuitenkin vähintään yhtä epätoivottava tilanne kuin nykyinen suvereeni demokratia.

Venäjän Solidaarisuus-liikkeen johtama liberaali-demokraattinen oppositio ei ole onnistunut keräämään suurta kannattajajoukkoa taakseen. Yhtenä syynä tähän voidaan nähdä nykyhallinnon kovat otteet mielenosoitusten tukahduttamisessa sekä jo neuvostoajoilta tuttu mustamaalaus, joka leimaa opposition edustajat Yhdysvaltojen käytyreiksi ja jopa mielenvikaisiksi. Toisaalta liberaali-demokraatit eivät ole myöskään onnistuneet ottamaan esille vaatimuksia, jotka löytäisivät kaukupohjaa suuressa yleisössä. Viime vuosina ilmenneet kansalaisten mielenilmaukset ovat useimmiten saaneet alkunsa jokapäiväiseen toimeentuloon ja sosiaaliturvaan liittyvistä kysymyksistä. Sosiaaliset pikemmin kun poliittiset oikeudet ovat saaneet ihmiset kaduille: he ovat puolustaneet eläkeläisten etuja ja kuluttajien oikeuksia, vastustaneet vanhojen asuintalojen purkamista uusien rakennushankkeiden tieltä ja protestoineet elintarvikkeiden hinnannostoja vastaan. Liberaali-demokraattien länsimaisesta demokratiadiskurssista ammentavat vaatimukset kansalaisoikeuksista ja -vapauksista eivät ole asettuneet asialistan kärkeen valtaosalle kansalaisista, jotka kamppailevat arkipäivän ongelmien kanssa. Lisäksi liberaalit assosioituvat edelleen vahvasti 1990-luvun ”shokkiterapiaan”, jonka aiheuttamat taloudelliset vaikeudet ja sosiaalinen kriisi on yhä monilla kirkaassa muistissa. Liberaalien poliittisten puolueiden kuten Jablokun ja jo edesmenneen Oikeistovoimien liiton (SPS) kannatusluvut ovat laahanneet muu-

tamassa prosentissa koko 2000-luvun eivätkä ne ole onnistuneet saamaan edustajiaan duumaan.

Yhteiskuntaluokka ja eriarvoisuuden politisaatio

Vaalivilppiprotestit ovat kuitenkin osoitus siitä, että myös poliittisten oikeuksien loukkaaminen voi saada kansalaiset kaduille. Tämä liittyy laajempaan, jo pitkään pinnan alla muhineeseen kritiikkiin räikeää yhteiskunnallista eriarvoisuutta kohtaan, joka näkyy eliitin ja tavallisten kansalaisten todellisuuden yhä syvemmällä erkaantumisella toisistaan. Protestit voidaan nähdä Putin-Medvedev kautta leimanneen yhteiskuntasopimuksen kyseenalaistamisena. Kuten useat tutkijat ovat esittäneet, tälle yhteiskuntasopimukselle on ollut leimallista eräänlainen ”rauhanomainen rinnakkaiselo”: kansalaiset ovat luopuneet tietyistä poliittisista oikeuksistaan ja vapauksistaan vastineeksi valtion politiikan takaamalle taloudelliselle vakaudelle. Yhtäältä valtiovalta on tehnyt selväksi, että se haluaa hoitaa politiikan ilman että kansalaiset sekaantuvat siihen, ja toisaalta poliittista lojaaliutta on pyritty ostamaan tarjoamalla kansalaisille parempaa elintasoja ja pyrkimällä parantamaan sosiaalista hyvinvointia muun muassa kansallisten ohjelmien avulla.

Putinin ja Medvedevin ajan taloudellinen vakaus, joka on pohjautunut öljyn ja kaasun maailmanmarkkinahinnan nousulle, on kuitenkin osoittautunut hauraaksi ja haavoittuvaiseksi. Näennäisen vakauden alle kätkeytyy joukko tikittäviä aikapommeja: laajamittainen köyhyys, kasvava HIV/AIDS-epidemia, kunnallistekniikan romahdustila, korruptio ja Kaukasuksen väkivaltaisuudet. Maailmanlaajuinen talouskriisi ja viime vuosien aikana maata ravistelleet pommi-iskut ja muut väkivaltaisuudet ovat heikentäneet kansalaisten luottamusta valtion kykyyn ylläpitää vakautta.

Vaalien jälkeiset protestit voidaan siten nähdä osana laajempaa yhteiskunnallisen eriarvoisuuden politisoitumisen prosessia Venäjällä. Eliitin etuoikeudet ovat synnyttäneet yhä kas-

vavaa kritiikkiä ja vastustusta, josta erityisen havainnollinen esimerkki on autoilijoiden protestit sinisiä hälytysvilkkuja (migalki) vastaan. Tärkeillä valtion virkamiehillä on oikeus käyttää auton katolla sinistä hälytysvilkkua, joka käytännössä antaa oikeuden olla noudattamatta liikennesääntöjä Moskovan järkyttäväksi paisuneissa liikenneuuhkissa. Protestoidakseen tätä räikeää epäkohtaa vastaan autoilijat kiinnittivät autojensa katoille sinisiä ämpäreitä. Sinisistä vilkuista on tullut yksi keskeisimmistä eriarvoisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden symboleista Venäjällä, ja The Moscow News -lehti otsikoikin helmikuussa 2011 sinisten vilkkujen vastaisen protestin ”luokkasodaksi maanteillä”.

Venäläisen tutkijan Jelena Trubinan mukaan vallitseva käsitys luokkarakenteesta Venäjällä jäsenyytensä kahden kerroksen metaforan kautta: yhtäältä on eliitin yläkerta, toisaalta tavallisten kansalaisten alakerta, ja näiden kerrosten välissä on hyvin vähän liikettä. Tämä eliitin ja muun Venäjän välinen kuilu on pikkuhiljaa muuntunut poliittiseksi kysymykseksi ja tökerösti väärennetyt vaalit voidaan nähdä yhtenä tätä kuilua horjuttavana tapahtumana: alakerta on kyllästynyt siihen, että sitä kohdellaan kuin karjaa. Aleksei Navalnyin lanseeraama nimitys Yhtenäisestä Venäjästä huijareiden ja varkaiden puolueena puhuu juuri tästä ilmiöstä.

Käynnissä olevat protestit ovat myös kiinnostavalla tavalla luokkasidonnainen ilmiö, sillä kaduille on lähtenyt erityisesti urbaani ja nuori keskiluokka. Onkin ironista, että nimenomaan Putinin ja Medvedevin kaudella kasvanut keskiluokka on nyt kääntänyt selkensä hallitsijoilleen ja aktivoitunut peräämään oikeuksiaan. Elintason kohoaminen ja uudet uutisvirrat erityisesti Internetin kautta ovat mahdollistaneet protestimieli-alan synnyin. Markku Lonkilan tuoreen analyysin mukaan erityisesti sosiaalisella medially on ollut keskeinen rooli protestien organisoimisissa. Internet näyttää näin toimivan uutena ”poliittisena keittinä” muutoin valtion varsin tiukasti säätämällä kansalaistoiminnan kentällä. On myös selvää, että Putin-Medvedev -hallinnon pyrkimys välttää ”oranssi” poliittinen liikehdintä

tukemalla vallanpitäjille lojaaleja nuorisoryhmiä on epäonnistunut.

Yhteiskunnallinen eriarvoisuus on silmiinpistävempiä yhteiskuntamuutoksen mukanaan tuomia seurauksia Venäjällä. Huolimatta 2000-luvun taloudellisesta kasvusta yhteiskunnallinen eriarvoisuus on arkipäivää ja tuloerot ovat jatkaneet kasvuaan. Absoluuttinen köyhyys on tosin vähentynyt 1990-luvulta, jolloin virallisen köyhyysrajan alla eli pahimmillaan jopa 34 % kansalaisista; 2000-luvulla luku on vaihdellut 13 ja 18%:n välillä. Kiinnostavaa kyllä, samaan aikaan kun Venäjälle syntyi radikaali ja syvä sosiaalinen stratifikaatio, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, yhteiskunnallisen tasa-arvon ja yhteiskuntaluokan käsitteet pitkälti häipyivät poliittisesta diskurssista. Poliittiset puolueet kommunistista puoluetta lukuun ottamatta eivät ole juurikaan kehystäneet tavoitteitaan yhteiskuntaluokan kautta, osaltaan juontaen neuvostoliittolaisen poliittisen retoriikan painolastista. Liberaali-demokraattinen oppositio Venäjällä ei ole myöskään ollut halukas poliitisoimaan sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviä kysymyksiä ja on ylipäättään välttänyt oikeisto-vasemmisto -akselin kautta profiloitumista. Esimerkiksi nuorisoliike Oborona pyrkii sisällyttämään toimintaansa hyvin erilaisia poliittisia näkökulmia vasemmalta oikealle ja tämän vuoksi sen poliittinen ohjelma on jäänyt varsin epämääräiseksi. Liike ei ole halunnut ottaa vahvaa kantaa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin välttääkseen jäsenistönsä riitaantumisen keskenään.

Viime aikoina yhteiskuntaluokka on kuitenkin noussut uudelleen poliittiseen keskusteluun Venäjällä. Kuten Sirke Mäkinen on pian ilmestyvässä tutkimuksessaan osoittanut, Yhtenäisen Venäjä on pyrkinyt aktiivisesti vetomaan keskiluokkaan ja on asettanut tavoitteeksi, että vuoteen 2020 mennessä keskiluokkaan kuuluisi 60 % kansalaisista. Tutkijoiden arviot Venäjän nykyisen keskiluokan suuruudesta vaihtelevat 22 ja 30 %:n välillä, joten 60 %:n tavoite on vähintäänkin kunnianhimoinen. Kommunistinen puolue, joka on pitänyt hengissä luokkataistelun

retoriikkaa marxilaisen perinnön hengessä, onnistui myös joulukuuisissa duumanvaaleissa kasvattamaan ääniosuuttaan 12,6 prosentista 19,2 prosenttiin. Kommunistien kannatuksen nousu lienee tullut yllätyksenä maan nykyiselle poliittiselle johdolle, joka ei tähän asti ole nähnyt puoluetta suurena uhkana ja on muun muassa sallinut erilaisten kommunististen ryhmittymien järjestää pienimuotoisia kokoontumisia ja mielenosoituksia hallintoa vastaan.

Yhtenäisen Venäjän visiot keskiluokasta löytävät laajalti kaikkopohjaa myös venäläisten tutkijoiden luokka-analyyseistä. Sekä poliittinen että tieteellinen diskurssi Venäjällä on toistuvasti esittänyt urbaanin keskiluokan normatiivisena ideaalina ja ”modernisaation” etuoikeutettuna subjektina. Keskiluokka merkityksellistyy yrittäjähenkiseksi ja vastuulliseksi edistyksen ja sivistyksen airueeksi sekä yhteiskunnallisen vakauden takaajaksi. Keskiluokan representaatioissa sukupolvella on myös keskeinen asema, sillä keskiluokka symbolisesti assosioituu nuoreen väestönosaan ja kontrastoituu ”paternalistiseen massaan”, jossa nähdään tiivistyvän haitalliseksi koettu Neuvostoliiton perintö.

On kiinnostavaa, kuinka ongelmattomasti tässä diskurssissa keskiluokka normalisoidaan esittämällä edistyksen, modernin ja keskiluokan välinen suhde itsestään selvänä ja ”luonnollisena”. Keskiluokka normatiivisena subjektina rakentuu, sekä suoraan että piiloisesti, kontrastina alemmille sosiaaliluokille, jotka merkityksellistyvät takapajuisiksi, sivistymättömiksi ja kehitystä jarruttavaksi. Tässä mielessä nykyinen luokkadiskurssi kierrättää vahvasti jo neuvostoajoilta tuttuja sosiaalisen hierarkian diskursseja, kuten käsitystä työväenluokan ”matalasta kulttuurisesta tasosta”. Siitä löytyy myös paljon yhtymäkohtia brittiläiseen luokkadiskurssiin, jossa työväenluokka esitetään usein patologisena ja taantumuksellisena. Tällainen työväenluokan ”symbolinen köyhtyminen”, kuten brittitutkija Charles Walker on sitä kutsunut, on laajempi ilmiö jälkisosialistisissa maissa, joissa heroisen tehdastyöläisen kuvasto on vaihtunut usein vihamieliseksi työväenluokan mustamaalaukseksi.

Koska sosialismin normatiivinen subjekti oli nimenomaan tehdastyötä tekevä mies, ei ole yllättävää, että pilkan ja symbolisen köyhtymisen kohteeksi ovat Walkerin mukaan joutuneet ennen kaikkea työväenluokan miehet.

Entäs sitten?

Vaaliprotestit ovat osoittaneet, että venäläiset ovat pettyneitä maan tämänhetkiseen poliittiseen tilanteeseen, mutta mitä seuraavaksi? Mielenosoitukset ovat saaneet paljon julkisuutta, mutta ovat edelleen pienimuotoisia verrattuna esimerkiksi Ukrainan tapahtumiin vuonna 2004. Putin onnistui voittamaan presidentinvaalit jo ensimmäisellä kierroksella huolimatta häneen kohdistuneesta kritiikistä; laajaa vaalivilppiä toki raportoitiin näidenkin vaalien yhteydessä. Opposition ongelmana on, ettei sen riveistä ole noussut esille varteenotettavaa kandidaattia, joka voisi haastaa Putinin ja onnistuisi yhdistämään hajanaisen opposition ja saamaan taakseen laajempia kannattajakuntia.

Richard Sakwa on esittänyt, että Venäjän hallintomallia luonnehtii dualismi, joka nojautuu samanaikaisesti yhtäältä ideaan perustuslaillisesta valtiosta, jonka laillinen pohja vastaa mitä tahansa liberaalia demokratiaa, ja toisaalta hallinnollisen regiimin määrittämiin käytäntöihin ja normeihin, jotka ovat usein ristiriidassa perustuslaillisen idean kanssa. Poliittinen taisto käydään Sakwan mukaan näiden kahden periaatteen välillä. Tämä luo hankalan asetelman Venäjän oppositiolle, joka pyrkii ajamaan normien ja käytäntöjen muovaamista perustuslain mukaisiksi. Opposition on kuitenkin tässä tilanteessa vaikea löytää uskottavaa diskurssia hallintoa vastaan, koska tämä on ottanut haltuun ja uudelleenmäärittänyt omiin tarpeisiinsa opposition poliittisen ontologian keskeiset käsitteet, kuten demokratian ja kansalaisyhteiskunnan. Näin ollen poliittisella kentällä kamppailu on typistynyt kiistelyksi abstrakteista ilmaisuista eikä käytännön poliittisista ratkaisuksista yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Jotta poliittinen oppositio voisi saada laajat kannattajajoukot liikkeelle, sen tulisi

päästä yli henkilökohtaisista ristiriidoista ja ottaa kysymykset sosiaalisesta eriarvoisuudesta vakavasti. Tällöin sillä olisi mahdollisuus luoda vakavasti otettava poliittinen ohjelma konkreettisten

kysymysten ja epäkohtien ratkaisemiseksi ja näin pakottaa myös nykyiset väittelyä ja vastakkainasettelua karttavat valtaapitävät vuoropuheluun opposition ja kansalaisten kanssa.

Viitteet

- 1 Oboronaa koskeva osio perustuu Laura Lyytikäisen etnografiseen tutkimukseen liikkeestä; ks. tarkemmin Lyytikäinen (2011a ja b).

Lähteet

- Cassiday, Julie & Johnson, Emily (2010), Putin, Putiniana and the Question of a Post-Soviet Cult of Personality. – *Slavonic and Eastern European Review* 88:4, 681-707.0
- Lipman, Maria & Petrov, Nikolai (2010), *Obščestvo i graždane v 2008-2010 gg.* Rabotšije materialy, Moskovski tsentr Karnegi. <http://www.carnegie.ru/publications/?fa=42014> [luettu 2.3.2012].
- Lonkila, Markku (2012), *Russian Protest On- and Off-line. The Role of Social Media in the Moscow Opposition Demonstrations in December 2011*. FIIA Briefing Paper 98. Finnish Institute for International Affairs. <http://www.fiaa.fi/fi/publication/244/> [luettu 27.2.2012].
- Lyytikäinen, Laura (2011a), Poliittinen aktivismi Venäjän nuorison silmin – nuorisoliike Oborona ja sen toimintamuodot. – *Nuorisotutkimus* 29:3, 29-46.
- Lyytikäinen, Laura (2011b), *Youth Political Activism and Youth Movements in Moscow*. Esitelmä BA-SEES konferenssissa, Cambridge, Fitzwilliam College, 3.4.2011.1
- Melin, Harri & Salmenniemi, Suvi (ilmestyy), Class analysis in the USSR and contemporary Russia. – *Rethinking Class in Russia*. Ed. S. Salmenniemi. Farnham & London: Ashgate., sivut.5
- Mäkinen, Sirke (ilmestyy), Political parties and the construction of social class in Russia. – *Rethinking Class in Russia*. Ed. S. Salmenniemi. Farnham & London: Ashgate, sivut.
- Okorova, Lidia (2011), A Class War on the Roads. *The Moscow News* 1.–3.2.2011.4
- Rosstat, demographic statistics 2011. <http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat/rosstatsite/main/population/demography/#> [luettu 25.8.2011].
- Sakwa, Richard (2011), *The Crisis of Russian Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Salmenniemi, Suvi (ilmestyy), Introduction: Rethinking Class in Russia. – *Rethinking Class in Russia*. Ed. S. Salmenniemi. Farnham & London: Ashgate, sivut.
- Stenning, Alison (2005), Where is the Post-socialist Working Class? Working-Class Lives in the Spaces of (Post-)Socialism. – *Sociology* 39:5, 983–999.
- Tihonova, N. & Marejeva, S. (2009), *Sredni klass. Teorija i realnost*. Moskva: Alfa-M.
- Trubina, Elena (ilmestyy), Class differences and social mobility amongst college-educated young people in Russia. – *Rethinking Class in Russia*. Ed. S. Salmenniemi. Farnham & London: Ashgate, sivut.
- Walker, Charles (ilmestyy), Re-inventing themselves? Gender, employment and subjective well-being amongst working-class young Russians. – *Rethinking Class in Russia*. Ed. S. Salmenniemi. Farnham & London: Ashgate, sivut.

Haastattelu

Katja, Oboronan aktivisti, 23.1.2012.